

УДК 334.012.32.012.64:338.436.33

JEL O13

DOI 10.32782/2786-765X/2024-4-21

Мазний О.Ю.

аспірант,

Сумський національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3890-512X>**Ковбаса О.М.**

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та підприємництва

імені професора І.М. Брюховецького,

Сумський національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2593-0362>

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню сучасних аспектів формування та розвитку кластерів в галузі сільського господарства України. Розглядається важливість кластеризації як інструменту забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі на інноваційній основі. Метою дослідження є визначення основних переваг кластерних структур для галузі сільського господарства України, а також дослідження основних механізмів стимулювання їх формування та розвитку. У статті також розглядається сучасний стан інституційного середовища та його вплив на можливості кластеризації сільського господарства та промисловості. Автором наголошено на доцільності використання дієвих механізмів підтримки кластерних ініціатив з боку державних та місцевих органів влади. Встановлено, що державна підтримка у формі грантів, субсидій, податкових пільг є ефективним механізмом стимулювання кластеризації в аграрній сфері. Обґрунтовано доцільність формування агропромислових кластерів в Україні для підвищення конкурентоспроможності галузі. Встановлено, що кластеризація сприяє модернізації аграрного виробництва, дифузії інновацій, залученню інвестицій у сільське господарство. Також зазначено, що консультативний супровід з боку місцевої влади сприяє налагодженню партнерських зв'язків між учасниками кластерів. Досліджено вплив інституційного середовища на процеси кластерогенезу в сільському господарстві. Вдосконалення інституційних умов, зокрема удосконалення чинного земельного законодавства, позитивно впливатиме на розвиток аграрних кластерів.

Ключові слова: кластер, кластерна структура, інтегрована структура, інновації, інституційне середовище, кооперація, сільське господарство, аграрний сектор, сталий розвиток.

Постановка проблеми. На сьогодні світове сільське господарство стало досить прогресивним, стандартизованим, інноваційним виробництвом з наявним масовим попитом на його продукцію. Сучасний агропромисловий комплекс потребує і сучасних інструментів для підвищення власної конкурентоспроможності та інноваційності. Одним із таких інструментів є формування та розвиток кластерних структур, або кластерів. Агропромисловий кластер по своїй суті є інтегрованою структурою з високою концентрацією сільськогосподарських товаровиробників, представників переробної промисловості та супутнього бізнесу, а також наукових інститутів та дослідних установ, які функціонують в галузі сільського господарства.

В багатьох розвинутих країнах кластерні ініціативи стали основою для сприяння розвитку аграрного сектора економіки. Стимулювання розвитку кластерів має значні переваги в порівнянні з іншими механізмами забезпечення розвитку галузі. Зокрема,

в рамках вже діючих кластерів в країнах Європи, США, Канади, Австралії, Бразилії, Аргентині, Нідерландах, Данії, Польщі, Швеції, Італії, Португалії та ін. визнається, що всі учасники виробничо-збутового ланцюжка кластеру є більш інноваційними і успішними, коли взаємодіють з супутніми галузями та іншими його учасниками [9; 12]. Сприяючи вертикальним і горизонтальним зв'язкам між місцевими сільськогосподарськими підприємствами, а також підтримуючи відносини між ними і сприяючи організаціям та установам (органам місцевої влади, дослідницьким інститутам, ВНЗ тощо), кластерна комунікація сприяє поширенню інновацій, доступу до внутрішніх та зовнішніх ринків реалізації та бізнес-інформації. Також встановлено, що участь в кластерній структурі має вирішальне значення для малого бізнесу та фермерів, оскільки дозволяє їм досягнути більш високої продуктивності власного виробництва, а також орієнтуватися на виробництво продукції з більшою доданою вартістю.

Для органів місцевого самоврядування підтримка формування та розвитку кластерів також є досить ефективним механізмом забезпечення розвитку підприємництва у громаді, а також наповнення місцевих бюджетів для забезпечення власного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, що стосуються формування та розвитку кластерів в галузі сільського господарства, на сьогодні є досить актуальними. Існує стала думка щодо ефективності кластерної моделі і для галузі сільського господарства України. Наукові дослідження щодо перспективності розвитку кластерів в Україні проводять такі вітчизняні науковці: Л.М. Васильєва [1], М.Ф. Кропивко, О.В. Ковальова [2], Ю.О. Лупенко [3], І.Г. Бабець [4], О.В. Олійник [5], А.О. Пахомова [6], Л.С. Ринейська [8], С.Ю. Соколюк [10] та інші.

Так, Л.М. Васильєва досліджує вплив кластера на підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки. Кропивко М.Ф., Ковальова О.В., Лупенко Ю.О., Соколюк С.Ю., Олійник О.В., Сідельнікова І. В. досліджують сутність кластерної інтегрованої структури та ефективність її функціонування в аграрному секторі економіки. Власні роботи такі науковці, як А.О. Пахомова, М.К. Яворська, В.О. Миценко, І.Г. Бабець присвятили дослідженню інституційного забезпечення формування та розвитку кластерних формувань в Україні.

Незважаючи на наявність достатньої кількості наукових досліджень, і досі не сформований цілісний механізм формування та розвитку кластерів в галузі сільського господарства України, не сформоване ефективне інституційне середовище, а тому поглиблені дослідження в зазначеному напрямку є актуальними.

Метою дослідження є визначення основних переваг кластерних структур для галузі сільського господарства України, а також дослідження основних механізмів стимулювання їх формування та розвитку. Вкрай важливим є визначення впливу інституційного середовища на можливості кластеризації сільського господарства та промисловості. Дослідження було спрямовано на вирішення наступних завдань: дослідити основні державні механізми стимулювання та підтримки розвитку кластерів в галузі сільського господарства України; дослідити основні переваги кластеру та визначити коло його потенційних учасників; визначити можливості, які надає кластер для малих сільськогосподарських товаровиробників; дослідити стан інституційного середовища та визначити його вплив

на формування кластерних структур в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні для України вкрай важливим є впровадження механізмів підтримки розвитку кластерних структур в сільському господарстві. Одним із основних державних механізмів стимулювання та підтримки розвитку кластерів є їх фінансування. Держава може надавати гранти, субсидії, пільгові кредити сільськогосподарським підприємствам, що стають учасниками кластеру. Це дозволить покрити початкові витрати на створення кластерів, оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інновацій тощо.

Як зазначають Л. Васильєва та Я. Сидоров, державна підтримка є одним з найбільш ефективних механізмів стимулювання кластеризації в аграрному секторі [1; 9].

Також вкрай необхідною є інформаційно-консультаційна підтримка формування кластерних ініціатив. Так, місцеві органи влади можуть надавати інформаційні послуги щодо можливостей створення та функціонування аграрних кластерів, допомагати налагоджувати партнерські зв'язки між потенційними учасниками кластерів. За словами О. Олійник, консультативний супровід з боку місцевої влади сприяє формуванню довіри міжстейкхолдерами кластерів [5, с. 64–65].

Ще одним стратегічним кроком для створення сприятливих умов для розвитку кластерів в аграрній галузі є удосконалення нормативно-правової бази, спрощення дозвільних та реєстраційних процедур для учасників кластерів, надання податкових пільг тощо. Як показує досвід Польщі, ефективна кластерна політика потребує відповідного законодавчого забезпечення [4, с. 304].

В цілому ж, держава та місцеві органи влади в Україні мають широкий спектр можливостей для підтримки процесів кластеризації в аграрному секторі – від фінансової допомоги до створення сприятливих інституційних умов. Поєднання цих механізмів надасть змогу сформувати системний підхід, необхідний для успішного формування та функціонування кластерів в сільському господарстві та переробній промисловості України [5; 9].

Що ж стосується змістовного визначення кластера, то його найбільш широке трактування сформував М. Портер. У своїх дослідженнях науковець характеризує кластер – як сукупність географічно зконцентрованих та взаємопов'язаних компаній та установ в одній чи декількох галузях чи сферах діяльності. Основою успішного функціонування

кластера є конкуренція між його учасниками. Учасниками кластерів можуть бути урядові та інші установи, університети та ВНЗ, науково-дослідницькі центри, торгові мережі, постачальники засобів виробництва, постачальники послуг, промислові підприємства тощо [7].

Глобальна ідея в конкуренції за М. Портером полягає в тому, що кластери розвиваються і тим самим зміцнюють власну конкурентоспроможність за рахунок поєднання суперництва і співробітництва їх учасників, стрімкому поширенню інновацій, формуванню кваліфікованого кадрового потенціалу, наявності відповідних ресурсів (фізичних, технічних і правових), забезпечення розширеного доступу до науково-технічної та бізнес-інформації тощо [7; 8].

Агропромисловий кластер може бути досить широко інтегрованою структурою, включаючи рослинництво і супутні послуги, тваринництво і супутні послуги, переробку сировини та виробництво харчових продуктів, виробництво та постачання сільськогосподарських машин та обладнання, а також пов'язані з сільським господарством логістичні та супутні послуги.

Кластер є ефективною структурою, яка може функціонувати та конкурувати у глобалізованій ринковій економіці, оскільки охоплює вертикальні, горизонтальні та інші зв'язки. Саме через процеси глобалізації і зростаючу конкуренцію важливо зміцнювати місцеву ланку глобального ланцюжка доданої вартості. Кластерні ініціативи повинні підтримуватися на місцевому або внутрішньому рівні, щоб мати змогу конкурувати і працювати в глобальному ланцюжку створення доданої вартості. В цілому, кластеризація може бути використана як механізм відповіді місцевої влади на процеси глобалізації, тобто для підвищення конкурентоспроможності агропромислового сектора, який поєднує в собі:

- локальні стратегії, тобто визначає необхідність розгляду питань, пов'язаних із функціонуванням галузі сільського господарства на місцевому (локальному) рівні;

- глобальні стратегії – вирішення глобальних (стратегічних) питань ефективного функціонування галузі сільського господарства та формування світового ланцюжка доданої вартості.

В цілому, розвиток кластерів у галузі сільського господарства дає багато переваг та можливостей.

Так, розвиток кластерів сприяє процесу індустріалізації та забезпечує дифузю інновацій та модернізацію агропромисловості.

Учасники кластерних структур ефективно залучають внутрішні та зовнішні інвестиції, отримують нові ділові та технологічні навички, що сприяє загальній модернізації кластера та підвищенню його загальної конкурентоспроможності [11, с. 18].

Крім того, кластеризація сприяє активному діалогу між приватним і державним секторами, стимулюючи розвиток нової сільськогосподарської політики як на місцевому так і на національному рівнях. Малі сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства можуть отримати значні вигоди від членства в кластерній структурі. На прикладі країн, в яких вже успішно функціонують аграрні кластери, доведено їх ефективність для зазначеної групи сільськогосподарських товаровиробників, оскільки вони дозволяють досягти економії за рахунок масштабу і розділити витрати, пов'язані з навчанням, обміном інформацією, сертифікацією власної продукції, впровадженням та застосуванням сучасних технологій у виробництво [9, с. 119].

Діючи в межах кластеру, малі виробники здатні бути конкурентоспроможними. По-перше, існують горизонтальні зв'язки між виробниками, які дозволяють їм об'єднувати свої ресурси. Таке об'єднання дозволяє їм виконувати загальні функції, такі як груповий маркетинг, дослідження і надання бізнес-інформації та аналітики. По-друге, існують інші зв'язки всередині кластера, які підтримують малих виробників. Наприклад, зв'язки з місцевими органами влади чи самоврядування, що дозволяють забезпечувати розвиток місцевої інфраструктури (наприклад, логістичної).

Також вкрай важливою в межах кластеру є співпраця товаровиробників та регіональних науково-дослідницьких установ, яка напряму впливає на конкурентоспроможність перших та затребуваність других в якості надавачів дорадчих послуг та інноваційної продукції.

Слід також наголосити, що зародження процесів кластеризації в сільськогосподарському секторі України, швидше за все, повинне бути викликане штучним шляхом. Вже достеменно відомо, що сільськогосподарські кластери, тобто кластери, що функціонують на основі природних ресурсів, не розвиваються спонтанно. А тому механізми їх «зародження» повинні бути штучно залучені та підтримуватися державною владою та органами місцевого самоврядування. Тобто, кластеризація в сільськогосподарському секторі повинна бути викликана зовнішніми учасниками чи агентами впливу – урядом, великими сільськогосподарськими чи промисловими

підприємствами, торговельними мережами, зовнішніми інвесторами тощо, або ж у співпраці із усіма зазначеними агентами впливу [5].

На ефективне формування та функціонування кластеру впливає і спільне розташування різних його суб'єктів у ланцюжку створення доданої вартості, а також від розвитку формальних і неформальних зв'язків між ними та ефективності функціонування внутрішніх державних інститутів. Але такі зв'язки розвиваються досить повільно і їх важко створити за допомогою зовнішнього впливу. В цілому, рушійною силою, що стимулює розвиток кластеру, є поєднання державних і приватних зусиль [4, с. 305–306].

Стан інституційного середовища відіграє важливу роль у формуванні та розвитку кластерів в аграрному секторі України. Як зазначають В. Миценко та І. Бабець, інституційне середовище включає сукупність правил, норм, законів, які регулюють діяльність економічних агентів [4, с. 304].

Несприятливі умови інституційного середовища можуть гальмувати процеси кластеризації в сільському господарстві через високі трансакційні витрати, пов'язані з регуляторними бар'єрами, корупцією, недосконалою податковою системою. Це знижує мотивацію аграрних підприємств до співпраці в рамках кластерів. Аналогічно негативно впливає неузгодженість стратегій регіонального розвитку з пріоритетами розвитку аграрної галузі, що може призвести до розбалансованості формування та функціонування кластеру. Також негативно впливає низький рівень довіри між потенційними учасниками кластерів через відсутність традицій соціального партнерства, що ускладнює налагодження кооперації між ними [4; 9; 11].

Однією з ключових інституційних проблем, що перешкоджає розвитку кластерів в аграрному секторі України, є складність доступу до земель сільськогосподарського призначення. Відсутність повноцінного обігу земель сільськогосподарського призначення ускладнює процеси консолідації земельних ресурсів, необхідної для створення ефективних сільськогосподарських підприємств - потенційних учасників кластерів.

Як зазначають Ю. Лупенко та М. Кропивко, через обмеженість доступу до земельних ресурсів аграрні формування не можуть нарощувати виробничі потужності, щоб скористатися перевагами масштабу та агломераційними ефектами від кооперації в рамках кластерів [2; 3].

Також ускладнена процедура вилучення невикористовуваних земельних часток (паїв)

гальмує розвиток коопераційних зв'язків між сільськогосподарськими виробниками та поглиблення їхньої спеціалізації в межах кластера.

Удосконалення інституційних умов, уніфікація державної та регіональної політики, зменшення корупції можуть позитивно вплинути на кластерогенез в аграрній галузі. Досвід країн ЦСЄ свідчить, що ефективна кластерна політика неможлива без формування належного інституційного підґрунтя [11, с. 22].

В цілому, стан інституційного середовища істотно визначає можливості та стимули для виникнення й розвитку аграрних кластерів в Україні. Удосконалення «правил гри» може сприяти активізації кластерних ініціатив у сільському господарстві.

Узгоджені дії, що складаються зі стратегій, політики і програм на підтримку розвитку кластерів в аграрному секторі економіки, називаються кластерними ініціативами. Такі ініціативи включають в себе ряд інституційних заходів, до яких відносяться наступні:

- розвиток співробітництва між окремими підприємствами, формування «точок» або «ядер» росту відповідного кластеру;

- формування відповідних освітніх програм, співпраця з ВНЗ та науково-дослідними установами з метою нарощування наукововиробничого та управлінського потенціалу всіх потенційних учасників кластеру;

- формування управлінських рішень та державних Програм підтримки розвитку кластерних ініціатив, а також формування відповідної стратегічної державної політики підтримки розвитку кластерів;

- підтримка інноваційної та інвестиційної діяльності, спрямованої на технологічне переоснащення сільськогосподарських товаровиробників, особливо МСП [5; 6; 9].

Органам державної влади та місцевого самоврядування в Україні необхідно забезпечити належну внутрішню політику щодо формування та розвитку кластерів, удосконалити власні експортні стратегії, модернізувати належну інфраструктуру, започаткувати надання ефективних дорадницьких послуг та цільову підтримку на рівні окремо взятих сільськогосподарських товаровиробників. А також забезпечити інституційно стабільне макроекономічне середовище, напрацювати та запровадити чіткі правила торгівлі сільськогосподарською продукцією та сировиною, забезпечити стійкі інвестиції у фахову підготовку населення, доступ до фінансування за конкурентоспроможними процентними ставками, всебічну технологічну підтримку кластерних ініціатив тощо.

Висновки. Сучасні дослідження аспектів формування та розвитку кластерів в галузі сільського господарства є вкрай актуальними. Колективні дії та синергія є наріжним каменем конкурентоспроможності кластеру. Всі суб'єкти кластеру (органи державної влади та місцевого самоврядування, малі та середні сільськогосподарські товаровиробники, фермерські господарства, асоціації сільськогосподарських товаровиробників, академічні дослідницькі інститути та інші постачальники інституційної підтримки) отримують вигоду від синергії та здійснення колективних дій в межах кластеру. Прикладами синергії в межах кластеру є наступні: а) вирішення проблем координації (логістика, пропозиція та постачання сільськогосподарських ресурсів, доступ до фінансових послуг тощо); б) створення суспільних кластерних/галузевих товарів, особливо в галузі інфраструктури та досліджень; в) створення та підтримка систем виробничого і логістичного кластерного планування і моніторингу; г) розробка і реалізація маркетингових стратегій та системи ефективної бізнес-аналітики, включаючи кластерний маркетинг і просування, дослідження ринку і розробку бренду кластерного продукту; д) проведення спільних досліджень і дифузії інновацій та технологій; і е) колективне дотримання стандартів якості та безпеки, екологічних і соціальних стандартів.

Одним із головних завдань кластеру в аграрному секторі є більш повне задоволення вимог споживачів при одночасному підвищенні ефективності і продуктивності. Для його вирішення всі учасники кластеру мають досить швидко і успішно розробляти конкурентоспроможні та інноваційні продукти, що відповідають вимогам ринку.

Політика щодо сільськогосподарських кластерів не є ізольованою. Вона стосується безлічі тем, включаючи знання та інновації, просторове планування і логістику сільського господарства, а також є пов'язаною зі стратегіями і політикою експорту сільськогосподарської продукції. Формування та розвиток кластерів може допомогти в досягненні більшої конкурентоспроможності власного експорту. Стратегія експорту на основі кластерів може сприяти створенню сильної і конкурентоспроможної регіональної економіки всередині країни при одночасному досягненні соціально-економічних цілей на національному рівні.

Отже, формування та розвиток кластерів є вкрай важливим та своєчасним кроком на шляху забезпечення сталого розвитку галузі сільського господарства та сільських територій в цілому. Проте він вимагає консолідованих зусиль державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науковців та інших його учасників.

Бібліографічний список

1. Васильєва Л.М. Теоретико-прикладне трактування ролі кластера як інструменту підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 23. С. 119–121.
2. Кропивко М.Ф., Ковальова О.В. Сутність кластера як новітньої мережевої організації спільної діяльності в агропромисловому виробництві. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 18–30.
3. Лупенко Ю., Кропивко М. Проаналізуємо кластерні моделі організації агропродуктового виробництва. *Зерно і хліб*. 2013. №4. С. 30–32.
4. Мищенко В.О., Бабець І.Г. Посилання інституційного забезпечення розвитку вітчизняного експорту продукції АПК до Євросоюзу. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф., м. Кропивницький, 8 грудня 2023 р. Кропивницький. ЦНТУ. 2023. С. 303–307.
5. Олійник О.В., Сідельнікова І.В.. Особливості формування і розвитку кластерних структур в аграрному секторі національної економіки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2016. Вип. 16. С. 54–65.
6. Пахомова А.О. Правові засади розвитку кластерних формувань в аграрній сфері. *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 37–43. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-1-37-43>
7. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. Київ : Основи. 2000. 390 с.
8. Ринейська Л.С. Кластери у сучасній глобальній економіці. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4971>. (дата звернення: 02.02.2024).
9. Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 115–120.
10. Соколюк С.Ю. Кластерна парадигма інноваційного розвитку аграрного сектору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 24 (3). С. 82–86.

11. Яворська М.К. Інституційні засади формування інвестиційно-інноваційних кластерів в аграрному секторі. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Вип. 4. № 1. С. 16–24.
12. Organic Science Cluster III (2018–2023). Organic Agriculture Centre of Canada. URL: <https://www.dal.ca/faculty/agriculture/oacc/en-home/organic-science-cluster/OSCI/III/latest-news-/final-osc3-project-summaries.html>. (дата звернення: 02.02.2024).

References

1. Vasilieva L. M. (2011) Teoretyko-prykladne traktuvannya roli klastera yak instrumentu pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektora ekonomiky [Theoretical and applied interpretation of the role of the cluster as a tool for increasing the competitiveness of the agricultural sector of the economy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 23, pp. 119–121.
2. Kropyvko M. F., Kovalova O. V. (2018) Sutnist klastera yak novitnoi merezhevoi orhanizatsii spilnoi diialnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi [The essence of the cluster as the newest network organization of joint activities in agro-industrial production]. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 18–30.
3. Lupenko Yu., Kropyvko M. (2013) Proanalizuiemo klasterni modeli orhanizatsii ahroproduktovoho vyrobnytstva [Analyzing cluster models of organization of agro-productive production]. *Zerno i khlib*, no. 4, pp. 30–32.
4. Mytsenko V. O., Babets I. H. (December 8, 2023) Posylannia instytutsiinoho zabezpechennia rozvytku vitchyznianoho eksportu produktsii APK do Yevrosoiuzu [Links of institutional support for the development of domestic exports of agricultural products to the European Union]. *Hlobalna bezpeka ta asymetrychnist svitovoho hospodarstva v umovakh nestabilnogo rozvytku ekonomichnykh system* : materialy nauk.-prakt. internet-konf. Kropyvnytskyi: TsNTU. (in Ukrainian)
5. Oliinyk O. V., Sidelnikova I. V. (2016) Osoblyvosti formuvannia i rozvytku klasternykh struktur v ahrarnomu sektori natsionalnoi ekonomiky [Features of the formation and development of cluster structures in the agricultural sector of the national economy]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni H.S. Skovorody*, no. 16, pp. 54–65.
6. Pakhomova A. O. (2019) Pravovi zasady rozvytku klasternykh formuvan v ahrarnii sferi [Legal basis for the development of cluster formations in the agricultural sector]. *Pravova pozysyia*, vol. 22(1), pp. 37–43.
7. Porter M. (2000) Stratehiia konkurentsii: metodyka analizu haluzei i diialnosti konkurentiv [Competition strategy: a methodology for analyzing industries and competitors' activities]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
8. Ryneiska L. S. (2016) Klastery u suchasni hlobalni ekonomitsi [Clusters in the modern global economy]. *Efektivna ekonomika*, no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4971>. (accessed February 2, 2024).
9. Sydorov Ya. (2017) Derzhavna polityka rozvytku klasteriv yak skladova chastyna formuvannia innovatsiinoi modeli silskoho hospodarstva: ahrarno-pravovyi pohliad [State policy of cluster development as an integral part of the formation of an innovative model of agriculture: agrarian and legal view]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 2, pp. 115–120.
10. Sokoliuk S. Yu. (2019) Klasterna paradyhma innovatsiinoho rozvytku ahrarnoho sektoru [Cluster paradigm of innovative development of the agricultural sector]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 24(3), pp. 82–86.
11. Iavorska M. K. (2019) Instytutsiini zasady formuvannia investytsiino-innovatsiinykh klasteriv v ahrarnomu sektori [Institutional basis for the formation of investment and innovation clusters in the agricultural sector]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 4(1), pp. 16–24.
12. Organic Science Cluster III (2018–2023). Organic Agriculture Centre of Canada. Available at: <https://www.dal.ca/faculty/agriculture/oacc/en-home/organic-science-cluster/OSCI/III/latest-news-/final-osc3-project-summaries.html> (accessed February 2, 2024).

Стаття надійшла до редакції 13.02.2024

Oleksandr MaznyiPostgraduate Student,
Sumy National Agrarian University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3890-512X>**Oleksandr Kovbasa**Ph.D. in Economics, Docent,
Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship
named after Professor I.M. Bryukhovetskyi,
Sumy National Agrarian University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2593-0362>

ASPECTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

The article is devoted to the study of modern aspects of the formation and development of clusters in the agricultural sector of Ukraine. The importance of clustering as a tool for ensuring sustainable development of the agricultural sector on an innovative basis is considered. **The objective** of this article is to identify the main advantages of cluster structures for the Ukrainian agricultural sector, as well as to study the main mechanisms for stimulating their formation and development. The article also examines the current state of the institutional environment and its impact on the possibilities of clustering agriculture and industry. The author emphasizes the expediency of using effective mechanisms to support cluster initiatives by state and local authorities. It is established that state support in the form of grants, subsidies, and tax incentives is an effective mechanism for stimulating clustering in the agricultural sector. **Methodologically**, the article analyzes the benefits and challenges, especially in the institutional environment, using a comprehensive review of scientific literature, case studies, and the opinions of experts in the field of clustering and the development of highly integrated structures to provide a deep understanding of the subject matter. It is established that cluster initiatives should be supported at the local or domestic level to be able to compete and operate in the global value chain. In general, clustering can be used as a mechanism for local authorities to respond to globalization processes, i.e. to increase the competitiveness of the agricultural sector. **The results of the study** confirm the feasibility of forming agro-industrial clusters in Ukraine to increase the competitiveness of the sector. A cluster is an effective structure that can function and compete in a globalized market economy, as it encompasses vertical, horizontal and other links. It is established that clustering contributes to the modernization of agricultural production, diffusion of innovations, and attraction of investments in agriculture. It is also noted that consulting support from local authorities helps to establish partnerships between cluster members. Clustering promotes an active dialogue between the private and public sectors, stimulating the development of new agricultural policies at both local and national levels. **The scientific novelty** of this study is that it proves the influence of the institutional environment on the processes of cluster formation in agriculture. Unfavorable conditions of the institutional environment can slow down clustering processes in agriculture due to high transaction costs associated with regulatory barriers, corruption, and an imperfect tax system. This reduces the motivation of agricultural enterprises to cooperate within clusters. **The practical significance** of the study is to pay more attention to the existing unresolved institutional problems and minimize their negative impact by not formulating regional development strategies with priorities for the development of the agricultural sector, which can lead to an imbalance in the formation and functioning of the cluster. The low level of trust between potential cluster members due to the lack of traditions of social partnership, which makes it difficult to establish cooperation between them, also has a negative impact. Improving institutional conditions, in particular, improving the current land legislation, will have a positive impact on the development of agricultural clusters.

Keywords: cluster, cluster structure, integrated structure, innovations, institutional environment, cooperation, agriculture, agricultural sector, sustainable development.